

Intervenția pe care o propunem concretizează problema obținerii informațiilor de teren în cursul cercetărilor efectuate asupra comunității românești din capitala Ungariei. Scopul urmărit prin tema *Lecturi identitare. Români din Budapesta* a fost acela de culegere și înregistrare a unor povestiri de familie, ca formă de cultură orală, de preservare a reprezentărilor sociale și a valorilor culturale proprii grupului de emigranți români. Spațiul de interviu și statutul de emigrant al informatorilor au conturat specificitatea cercetării.

Cetățenii români emigrați în Ungaria sunt atât etnici români, cât și maghiari. Conform recensământului din 1 februarie 2001, peste 81.000 de persoane trăitoare în Ungaria au declarat că vorbesc românește. Cifra se explică prin faptul că, în țara vecină, cei mai mulți imigranți provin din România, fără să se cunoască în realitate numărul exact al celor veniți să muncească aici. Majoritatea românilor care muncesc azi în Ungaria sunt sosiți după 1990. Unii s-au stabilit aici, au cetățenie dublă româno-maghiară, alții sunt în trecere.

Cercetarea nu s-a putut construi progresiv, circumstanțele nepermițând îmbogățirea informațiilor prin reluarea dialogului cu vechii informatori. Mare parte din persoanele intervievate cu un an în urmă nu au mai putut fi contactate: unii părăsiseră între timp capitala Ungariei iar alții nu au onorat întâlnirile fixate de comun acord, situație ce a impus o nouă selecție a subiecților.

Demersul nostru urmărește să evidențieze comportamentul diferit al interlocutorilor, față de situația de interviu proiectată de cercetător, atitudine ce a impus o adaptare metodologică a consemnării, ulterior a conservării informațiilor de teren. Echipa s-a confruntat cu problematica complexă a realizării investigațiilor într-o capitală europeană, un spațiu etnologic urban ca habitat și loc de interviu ce viza subiecți cu statutul de emigranți economici.

Intervievații fac parte din categorii distincte. Cei din 2004 sunt intelectuali cu dublă cetățenie, oameni de afaceri, specialiști în I.T., ziariști, artiști, cercetători științifici, profesori, funcționari publici, cu vârste cuprinse între 25 și 60 de ani. O parte dintre ei își aduseseră din țară și părinții, în prezent pensionari. Am cunoscut și o familie de tineri oameni de afaceri care, pentru a-și asigura integrarea în societatea maghiară, frecvența în timpul liber cursurile unor facultăți budapestane. Interlocutorii din anul următor au fost emigranți români cu studii medii, vânzători ambulante sau muncitori în construcții, fără cetățenie maghiară și contract de muncă pentru o perioadă limitată.

Facem precizarea că primii provin din urbanul românesc, iar ceilalți din rural. Ambele categorii sunt formate din emigranți legali, în conformitate cu normele juridice ale țării de adopție.

Muncitorii zilieri, observați în anumite locuri ale Budapestei, nu au reprezentat grupul țintă al cercetării, căci aceștia lucrează la negru, formând grupuri ascunse, dificil de contactat.

Dispersați în grupuri, românii din Budapesta nu alcătuiesc o comunitate. Se întâlnesc (atât emigranți cât și nativi din Ungaria), în spații publice, de pildă la biserică. Intelectualii optează și pentru acțiunile Institutului Cultural Român sau ale artiștilor independenți, ale fundațiilor românești ș.a. (vernisaaje, lansări de cărți, spectacole de factură diversă). În particular, se regăsesc în familie sau în grupuri de prieteni.

La primul grup, observat în 2004, am remarcat, sub raport spațial și cultural, o dublă referențialitate: românească și maghiară. Persoanele din grupul de emigranți români cu dublă cetățenie au sosit în momente istorice distincte. Investigațiile i-au vizat în special pe cei stabiliți la Budapesta după 1990 și care au reușit să obțină cetățenie maghiară în 1993, un segment socio-profesional extrem de dinamic. Aceștia au răspuns favorabil dorinței noastre de dialog, acceptând crearea cadrului de conversație în spații publice sau mai rar într-un cadru intim, al propriei familii și locuințe.

Încrederea în cercetătorul venit din țară și care a cerut permisiunea de a înregistra anumite întâmplări personale a fost obținută după ce membrii echipei au răspuns ei înșiși la întrebările legate de scopul cercetării și impresiile personale până în acel moment. Alteori s-au oferit povestiri-confesiuni la schimb, cu valoare de interacțiune mnemonică. Înregistrări s-au făcut cu cei care acceptaseră crearea unui spațiu intim de conversație. Discuțiile purtate în locuri publice au rămas notate parțial sub forma unui jurnal de teren. Prima prospectie, (grupul celor cu dublă cetățenie), s-a soldat cu înregistrarea unor povești personale și de familie.

Situația pe teren a impus în anul următor optarea pentru noi interlocutori, plecând de la observația proprie în piețele budapestane și prin recomandările oferite de Consulatul Român. Consulatul ne-a pus în legătură cu doi tineri, ea casieră la o casă de schimb valutar, el muncitor în construcții, ambii cu drept de muncă în Ungaria.

O condiție pentru a fi angajați consta în cunoașterea limbii maghiare. Posibilitatea de a vorbi limba oficială, cel puțin de a comunica lucruri esențiale, reprezenta condiția primordială pentru ocuparea unui loc de muncă. Cei doi, buni cunoscători ai limbii maghiare, originari din sate cu populație catolică aflate în apropierea Bacăului, nu învățaseră maghiara acasă, în familie. Claudia (23 de ani) era din Cleja, iar Adrian (24 de ani), din Răcăciuni, sate ceangăiești. Claudia învățase maghiara la Târgu Mureș, unde urmase un an la Facultatea de Litere, secția română – franceză. Reușise „să prindă” maghiara după ureche, de la niște colege de cămin. Adrian învățase limba în Ungaria.

Am remarcat la amândoi disponibilitatea de a interacționa, de a conversa cu echipa de cercetători. Temele au fost diverse, principalul subiect legându-se de modul în care au sosit și au început să lucreze în Ungaria. Am aflat amănunte despre părinții și frații Claudiei, despre prietenii cu care locuia, despre situația unor tineri români veniți să

muncească la Budapesta. Majoritatea erau vânzători în magazine, piețe, supermarket-uri. Nucleele de emigranți se formau pe baza relațiilor de prietenie și rudenie. Interesantă constatarea că patronii români din Ungaria creau grupuri compacte de muncitori români, preferând să atragă lucrători de aceeași etnie, pe motiv că se înțeleg mai bine cu aceștia.

Cu Claudia, discuția s-a desfășurat într-un spațiu public, un parc. Neavând condiții de înregistrare (întuneric, zgomot) am stabilit, la propunerea interlocutoarei, să ne reîntâlnim, de data aceasta acasă la ea, unde locuia împreună cu alți tineri români: doi veri, două prietene și logodnicul ei, Adrian. În ziua și la ora fixată cercetătorii au aflat că planul întâlnirii cu întregul grup se contramandase, din diverse motive personale. Întrevederea s-a rezumat la o discuție într-un spațiu public, un mic local, unde Claudia și Adrian au povestit despre patroni, locurile de muncă, rude, prieteni, petrecerea timpului liber ce se reducea adesea la ore suplimentare de somn și întâlniri cu cei apropiați la o masă cu preparate românești. Informațiile ne relevau mărci culturale importante în manifestarea identitarului etnic.

Putem afirma că nu am reușit să creăm cadrul intim de conversație, deși câștigasem încrederea interlocutorilor. Nici unul dintre ei nu era un performer al narațiunii orale, dar făceau observații pertinente și răspundeau deschis, fără suspiciuni sau inhibiții. Nu s-au făcut înregistrări audio pentru că cercetătorii n-au identificat nici spațiul și nici momentul conversației ca fiind propice pentru consemnarea audio a relatărilor.

O altă categorie de subiecți a fost aceea a interlocutorilor „ad hoc”, depistați în zonele comerciale. Aici cercetătorii vorbeau românește, uneori comentând calitatea produselor sau făcând conversație pe teme minore, pentru a atrage atenția eventualilor vorbitori de limbă română. Informațiile furnizate de eventualii interlocutori au fost notate de cercetători succint, după părăsirea spațiului respectiv și a fost continuat zilnic jurnalul de teren, cu respectarea derulării cronologice a întâlnirilor. După discuții pe marginea celor aflate și observate, în aceeași zi se completau fișele de teren. Discuțiile „la cald” dintre cercetători au condus la descoperirea și interpretarea unor informații, ce inițial trecuseră neobservate. Treptat se coagulau date despre un grup aproape necunoscut oficial, ai cărui membrii te acceptă cu dificultate și care se lasă greu convingși să răspundă la întrebări, atunci când se ridică problema creării documentului sonor.

La revenirea în țară, cercetătorii au fost puși în situația de arhivare numai a unor observații și informații consemnate în scris. Specificul arhivei de folclor impune, printre altele, crearea și conservarea documentului sonor. În situația respectivei prospecții, documentul sonor a fost creat în studioul institutului, după încheierea terenului, când s-a făcut și o prezentare punctuală a tuturor observațiilor, pe baza jurnalului de teren. În cadrul unei conversații între cercetători și conducerea institutului, primii au făcut descrieri și observații ce au condus la interpretări pertinente ale informațiilor de teren, extrem de interesante pentru înțelegerea contextului studiat. Povestirile personale ale cercetătorilor se vedeau narațiuni-martor ale unor mobilități sociale rapide.

Lipsa interviurilor înregistrate a determinat, sub aspect metodologic, găsirea unei soluții pentru arhivarea informațiilor. S-a considerat necesară înregistrarea pe bandă magnetică a observațiilor făcute de cercetători, imediat la revenirea în țară, metodă

dovedită până la urmă inadecvată. Surprinzător, reflexia științifică, care devine o caracteristică a modului de a gândi și a ordona datele de teren pentru un specialist, a avut ca efect, în timpul povestirii orale în fața microfonului, omisiunea multor observații simțite drept anexe, dar de fapt importante pentru imaginea completă a fenomenului social, a contextului generator de narațiuni orale. Amănunte povestite în fața colegilor, prin stimularea aducerii aminte cu ajutorul unor întrebări bine direcționate de grupul participant, au dispărut în povestirea evenimentelor de teren înregistrate pe bandă sub formă de monolog. Povestirea etnologului nu mai avea „culoare”, era un text descărnat de atmosferă, sărăcit de anecdotică contextului. Firul roșu al ordinii științifice operase o cenzurare prin omisiunea elementelor de afect social, aspecte ale psihologiei grupului de emigranți, sesizabile altfel, dacă s-ar fi reușit înregistrarea povestirilor acestora. Frustrările, nemulțumirile reflectate de pățaniile neplăcute auzite de la interlocutori explicau un comportament, o atitudine comună a grupurilor cercetate, care nu se mai regăseau în stricta înșiruire științifică a faptelor de teren.

Dincolo de fiecare informație notată, înregistrată imediat, rămânea o zonă în penumbră, nedeazăluită. Ideea de a se face înregistrări cu reportofonul ascuns nu a fost acceptată, deontologia științifică nepermițându-ne omiterea acordului persoanei intervievate.

Situația a impus o altă metodologie: acordarea de către cercetători a unui interviu despre terenul efectuat, aceștia devenind la rândul lor informatori. Imediat la revenirea la institut, prin dialogul specialiștilor pe marginea realităților constatate, se pot transmite mai multe observații decât simpla înregistrare de tip monolog a impresiilor specialistului. Terenul în urban, cu precădere când este vorba de grupuri defavorizate, cum sunt percepți și muncitorii emigranți, impune o regândire a metodologiei de lucru, o adaptare la specificul terenului. Interviuul luat cercetătorilor este un nou tip de document etnologic ce poate fi arhivat ca atare.

Rezumat

Materialul prezintă problemele / dificultățile înregistrării narațiunilor de la informatorii întâlniți la Budapesta, în timpul unei cercetări realizate în 2005, toți emigranți români, sosiți la muncă în capitala Ungariei.

Cercetătorii nu au fost capabili să creeze un spațiu de conversație și uneori, intervievații au refuzat să se lase înregistrați. De aceea, amintirile și experiențele lor nu au putut fi consemnate decât într-o formă concisă.

Revenind din cercetarea de teren, s-a remarcat că metoda cea mai bună de reconstruire a narațiunilor și a contextelor acestora este transformarea cercetătorilor în informatori. Colegii rămași la Institut i-au interviuat pe membrii echipei și au obținut informații proaspete și impresii pertinente despre ceea ce s-a întâmplat pe teren.

Abstract

The material presents the problems / the difficulties which occurred on recording the narratives told by informers during the field research in 2005 in Budapest among the Romanian emigrants

who had come to work in the Hungarian capital.

The researchers were not able to create a conversation space and sometimes the interviewees refused to be recorded. That is why their life memories and experiences have been only written down concisely.

Returning from the field research, it has been noticed that the best method of reconstructing the narratives and the contexts, had been the transforming of the researchers into informers. The institute colleagues have interviewed the team; they obtained fresh information and pertinent impressions about what had been heard and noticed on the field research.